

373.3.091.2(075)

В 92

Міністерство освіти України
Криворізький державний педагогічний університет

**ВИКЛАДАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ШКОЛИ**

Навчальний посібник

Випуск 4

Кривий Ріг: ПП Видавничий дім

1999

ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКА ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС НАПИСАННЯ ПЕРЕКАЗІВ.

(В. П. Савицька).

Всебічний розвиток мовлення - призначення курсу рідної мови в початкових класах. У програмах з мови підкреслюється, що різноманітна робота над словом, словосполученням, реченням, зв'язним текстом полегшує усвідомлення дітьми граматичних явищ і тим самим підвищує їх розумового і мовного розвитку. Робота з розвитку зв'язного мовлення є однією із головних засобів збагачення словника дітей. Їх можна успішно проводити під час написання переказів.

Перекази - одна із складових частин всієї системи розвитку мовлення молодших школярів.

Переказуючи різні тексти, учні переймаються думками, почуттями і настроями, розширюють своє уявлення про навколишній світ, збагачують словник дітей.

До роботи над словом програма передбачає двосторонній підхід: учні знайомляться з деякими доступними для них лексичними та граматичними відомостями в межах кожної частини мови. Учні вчать, як правильно в текстах вживати точне, образне, правильне і доцільне слово.

Писати перекази різного типу за поданим планом та складеним самостійно, дотримуючись абзаців у тексті, повинні діти на кінець 4 класу.

Доцільно проводити підготовчі письмові та усні вправи. Наприклад:

- відповіді на запитання на запропоновану тему;
- усний переказ прочитаного;
- словесне малювання, характеристика героїв твору, подій, обстановки;
- формування головної думки прочитаного.

Лексичні вправи включають роботу над синонімами, антонімами, багатозначними словами, які використовуються в прямому і переносному значенні. З багатозначністю слів учні початкових класів зустрічаються часто в прочитаних творах, усному мовленні та й самі використовують їх у власному мовленні. У роботу над прочитаним молодші школярі мають пояснювати, як вони розуміють той чи інший багатозначний вислів у контексті.

Наводимо на конкретних прикладах зразки роботи над словом під час написання переказів.

Чумацькі шляхи.

Коли приходила рання весна, по селах починали лаштуватися в далеку дорогу чумаки. Проводжали чумаків урочисто, всім селом. Співали пісень, виголошували промови. Найшановніший у громаді чоловік благословляв їх перед пелегою, небезпечною дорогою.

Чумаки обирали отамана. Збиралися тут найсміливіші, найдужчі.

Не тільки в Криму чи в Карпатах зустрічали наших чумаків. Часом заходили вони на Дон. Там навантажували вози рибою і везли її в свої краї.

Бували й у різних європейських містах на ярмарках. Там скуповували необхідний для України крам.

(За М.Слабошницьким).

I. Бесіда з класом.

1. Коли відбуваються події, про які розповідається в тексті?
2. Чому чумаки вирушали в далеку дорогу?
3. Хто такий отаман?
4. Де бували чумаки?
5. З чим вони поверталися додому?
6. Із скількох абзаців складається текст? Чи можна почати розповідь з другого абзаца? Чому ні?

II. Лексичні вправи.

1. Поясніть, як ви розумієте значення слів: *лаштуватися, благосювляв, громада, отаман, виголошувати, крам*?

2. Знайдіть слова, які можуть вживатися з кількома значеннями. Поясніть значення цих слів, введіть їх у словосполучення.

3. Чи однакове значення слова *приходила* у словосполученнях: *приходила весна, приходила бабуся*.

4. Доберіть до слів *тісня, дорога, крам* слова - назви ознак.

5. До слів *лаштуватися, заходити, ярмарок, нелегко* доберіть слова, близькі за значенням.

6. Знайдіть у тексті слова, які були б протилежними за значенням до даних слів: *близька, легка, продавали*.

7. Які слова надають мові виразності, ясності, повноти зображуваного?

III. 1. Поясніть написання слів *Крим, Карпати, Дон*.

2. Зверніть увагу на написання слів *нелегка, небезпечна, необхідний*. Яка особливість написання *НЕ* з даними словами?

IV. Завдання: Перекажіть текст, дотримуючись послідовності у викладі частин.

Чиї квіти найкращі ?

Одного разу засперечалися пори року про те, чиї квіти найгарніші.

Топнула чобітком Весна - задзюрчали струмки, зазеленіла травиця, все ожило. Земля вкрилася першими весняними квітами: підсніжниками, пролісками, нарцисами.

- Мої квіти найкращі, - мовила Весна.

- Ні, - заперечило Літо.

Змахнуло сонячним ромашошком - завітчала ліс та поле. Скрізь все зацвіло різнокольорово: волошки, ромашки, маки, гвоздички, дзвіночки. Гарно навкруги!

Аж холодом війнула Осінь.

- Мої квіти не гірші, - сказала вона. Одягнула все в жовтогарячий колір. Закрасувалися останні осінні квіти.

А що ж Зима? Засипала пухнастим снігом, одягла на все біленькі шубки. Її квіти живуть за склом оранжереї: цикламени, бегонія, орхідеї. Чиї ж квіти найгарніші?

I. Бесіда з класом:

1. Про що виникла суперечка між дійовими особами?
2. Як кожна пора року вихваляла себе?
3. Чи праві вони були? Яка ваша думка з цього питання?
4. Про які квіти кожна пора року ще не пригадала? Допоможіть їм.
5. Передайте усно діалогічне мовлення кожної пори року.
6. Дайте відповідь на риторичне запитання “Чиї квіти найкращі?” Висловіть свої міркування.

II. Лексичні вправи:

1. З кількома значеннями можуть вживатися дані слова: *земля, поле, шубки*? Введіть їх у словосполучення.

2. Поясніть, в прямому чи в переносному значенні вжиті образні вислови: “засперечалися пори року”, “тупнула чобітком Весна”, “змахнула сонячним капелюшком”, “холодом війнула Осінь”, “одягла на все шібки”, “живуть за склом”.

3. Поміркуйте, до яких слів у тексті були б дані слова синонімами: стукнула, задзвеніли, степ, мовила.

4. Випишіть із тексту слова, близькі за значенням між собою.

5. Доберіть до слів *Весна, Літо, Осінь, Зима* слова, назви дій до поданих слів. У якому значенні вони вжиті?

6. Яку різницю ви бачите між двома висловами? Які слова вам у цьому допомогли? - “*вкрилася першими весняними квітами*”, “*закрасувалися останні осінні квіти*”.

7. Які назви кольорів можна назвати, розкриваючи зміст вислову “*все зацвіло різнокольорово*”. Який це *жовтогарячий* колір?

8. Назвіть прислів'я, приказки, загадки, які б розширили своєю образністю зміст даного тексту. Виберіть самі доречні вислови.

Завдання: Усно перекажіть текст. Додайте до цього своє закінчення.

Криничка.

У лузі криничка. Вона тут давно-давно. Хто її викопав - невідомо. Над криничкою верба схилилася. На гілці глиняний кухлик висить.

Не минають люди кринички. Ось і Тетянка, Тарсик та Миколка йшли з лісу, гриби та ягоди несли. Притомилися, та й звернули до кринички. Верба подала їм кухлика, а криничка пригостила водицею. Чистою, прохолодною, на лугових травах настояною. Як напилися, де й утома ділася.

Усіх щедро напуває криничка.

I. Бесіда з класом.

1. Де знаходиться криничка? Хто її викопав?
2. Опишіть, як було біля кринички?
3. Чим пригостила криничка? Яка в неї водиця? Чи пробували ви водицю із справжнього джерела?

II. Лексичні вправи.

1. Доберіть з уяви слова, назви ознак, які б допомогли розширити опис кринички.

2. Випишіть слова, назви дій, що вжиті в переносному значенні. Доберіть до них слова, близькі за значенням.

3. Якими ви уявляєте собі глиняний кухлик? Додайте кілька слів, назв ознак.

4. Слова минають, звернули, подає введіть у словосполучення. Поясніть їх можливі значення.

5. Прослідкуйте, яке значення має слово чистою у поданих висловах: *чиста вода, чистий папір, чиста душа*. Однозначне чи багатозначне це слово?

6. Як ще називають криничку? Доберіть слова, близькі за значенням. Які прислів'я і приказки можна дібрати до даного тексту.

III. Завдання: Напишіть творчий переказ.

Навчаючи дітей писати перекази, ми вчимо їх насамперед спостерігати, порівнювати і узагальнювати факти, події, давати їм власну оцінку, розкривати певні закономірності, грамотно й логічно, образно й зрозуміло.

РОБОТА НАД ПОПЕРЕДЖЕННЯМ МОВЛЕННЕВИХ ПОМИЛОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.

(Н. І. Білокопна).

Навчання мови в початкових класах, згідно програми середньої загальноосвітньої школи, спрямоване на розвиток мовленнєвих умінь і навичок школярів. Для цього учні повинні засвоїти теоретичні знання про текст та вміти самостійно зв'язно висловлюватись в усній та письмовій формі.

Для реалізації практичного мовленнєвого спрямування потрібно навчити молодших школярів:

- продумувати зміст, визначати тему та основну думку;
- логічно впорядковувати структуру тексту: зачин, основна частина, кінцівка;
- добирати точні та виразні слова, правильно будувати речення;
- контролювати правильність сказаного, удосконалювати своє мовлення.

Спостереження на уроках мови у різних школах міста, аналіз творчих учнівських робіт дозволяє зробити висновок, що більшість вчителів без відповідної системи, а подекуди й просто формально вчать своїх вихованців